

CENTAR ZA UNAPREĐIVANJE PRAVNIH STUDIJA

BIBLIOTEKA | SUOČAVANJA

BIBLIOTEKA
• SUOČAVANJA •

23

Urednik
PROF. DR JOVICA TRKULJA

Urednik izdanja
MR SAŠA GAJIN

Objavljivanje ove knjige pomogao je
Fond za otvoreno društvo – Srbija

FOND ZA OTVORENO DRUŠTVO - SRBIJA
FUND FOR AN OPEN SOCIETY - SERBIA

Izdavač
Centar za unapređivanje pravnih studija
Goce Delčeva 36, 11000 Beograd
Tel: 2608 360, Fax: 2608 346
E-mail: cups@cups.org.yu, www.cups.org.yu

Za izdavača
prof. dr Vladimir V. Vodinelić

Priprema i štampa
„Dosije“, Beograd

Tiraž
500 primeraka

ISBN 978-86-7546-036-7

IZVEŠTAJ O DISKRIMINACIJI OSOBA SA INVALIDITETOM

Saša Gajin (ur.),
Violeta Kočić-Mitaček, „Iz kruga“

Beograd
2008

SADRŽAJ

Uvodnik	7
Diskriminacija osoba sa invaliditetom Izveštaj nevladine organizacija „IZ KRUGA“	11
Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom	27

UVODNIK

Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom usvojen je u Narodnoj skupštini Republike Srbije u proleće 2006. godine (Službeni glasnik RS, 33/2006), kao prvi pravi antidiskriminacioni propis u zemlji. Zakonski tekst nastao je na temelju Modela zakona o zabrani diskriminacije osoba sa invaliditetom, koji je izradila radna grupa Centra za unapređivanje pravnih studija (CUPS), još 2003. godine. Osim ovog Modela zakona, CUPS je zajedno sa drugim nevladinim organizacijama koje su okupljene u „Koaliciju protiv diskriminacije“*, izradio i Model zakona o zabrani diskriminacije, odnosno model opšteg pravnog režima zabrane diskriminacije. Jedan od glavnih ciljeva Koalicije upravo predstavlja i stalno zalaganje za usvajanje čitavog niza antidiskriminacionih propisa u zemlji, a na prvom mestu, za definisanje opšteg pravnog okvira zabrane diskriminacije u našem pravnom sistemu.

Drugi osnovni cilj CUPS-a i Koalicije jeste praćenje diskriminatorne prakse, a posebno izveštavanje o tipičnim slučajevima diskriminacije i reagovanje na diskriminatorne akte. Neposredno po usvajanju Zakona o sprečavanju dis-

---

* Koaliciju protiv diskriminacije čine sledeće nevladine organizacije: Centar za unapređivanje pravnih studija, Švedski helsinški komitet za ljudska prava, Inicijativa mladih za ljudska prava, Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji CHRIS, Veliki-Mali, Grupa za lezbejska ljudska prava LABRIS, Gayten LGBT, Udruženje studenata sa hendikepom, Anti Trafiking Centar i Gej-strejt alijansa. Više o ciljevima i aktivnostima Koalicije može se pročitati na sledećoj internet adresi: www.cups.org.yu/kpd.

kriminacije osoba sa invaliditetom, CUPS je sa partnerskim organizacijama, a uz podršku Švedskog helsinškog komiteta za ljudska prava, pokrenuo sistemsku akciju praćenja i izveštavanja o diskriminaciji. U redovnim godišnjim izveštajima o diskriminaciji u Srbiji za 2006. i 2007. godinu, posebna pažnja bila je posvećena diskriminaciji osoba sa invaliditetom. Pojedine organizacije-članice Koalicije, iz svoje perspektive su osvetljavale ovu problematiku. Tako je „Udruženje studenata sa hendikepom“ pokrivalo oblast diskriminacije u oblasti univerzitetskog obrazovanja, dok su „Veliki-Mali“ iz Pančeva fokus svog monitoringa usmerili ka diskriminaciji dece sa invaliditetom.

U međuvremenu, a posebno oslanjajući se na činjenicu da je diskriminacija osoba sa invaliditetom veoma složena pojava koja je prisutna u svim sferama društvenog života, došlo se do zaključka da je potrebno na jednako složen način dodatno prići ovom fenomenu. U tom smislu, CUPS je u leto 2007. godine, a uz podršku Fonda za otvoreno društvo u Beogradu, osmislio čitav niz aktivnosti usmerenih na praćenje i borbu protiv diskriminacije osoba sa invaliditetom. Jedna grupa aktivnosti bila je usmerena na problem arhitektonskih prepreka, i to kako u pogledu sagledavanja stepena ispunjenja obaveze njihovog otklanjanja, tako i u pogledu edukacije i podizanja svesti, posebno među osobama sa invaliditetom i mladim stručnjacima arhitektonskih i srodnih fakulteta, o potrebi i zakonskoj obavezi uklanjanja barijera.

Druga grupa aktivnosti odnosila se na istraživanje položaja i uloge invalidskih organizacija. U okviru ovih aktivnosti, pre svega je izrađena obimna studija o invalidskim organizacijama u Srbiji. Nakon toga, pripremljen je teren za dalje bavljenje ovom problematikom i to tako što je izrađen tekst upitnika namenjen invalidskim organizacijama. Odgovori dobijeni od invalidskih organizacija poslužiće kao osnova za novu empirijsku analizu njihovog položaja.

Najzad, posebna grupa aktivnosti bila je posvećena istraživanju i izveštavanju o diskriminaciji osoba sa invaliditetom. U okviru ovih aktivnosti pokrenuto je nekoliko strateških slučajeva ostvarivanja pravne zaštite od diskriminacije pred nadležnim sudovima, a na temelju Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom. Osim toga, učinjen je i prvi pokušaj sistemskog praćenja diskriminatorne prakse prema osobama sa invaliditetom i to prema sektorima organizovanog društvenog života. Nosioци ovih aktivnosti bili su nevladina organizacija „Iz kruga“, i njen pravni zastupnik Violeta Kočić-Mitaček.

Nevladina organizacija „Iz kruga“ ima iza sebe već desetogodišnje iskustvo upravo u oblasti zastupanja osoba sa invaliditetom koji su postali žrtve diskriminacije. Vredna je pomena i činjenica da je ova organizacija jedna od retkih koja je posvećena i zaštiti od diskriminacije žena sa invaliditetom. S toga smo smatrali da bi krug onih koji se bave poslom izveštavanja o diskriminaciji osoba sa invaliditetom bilo veoma korisno proširiti uključivanjem upravo pravnika iz ove organizacije, pravnika koji se neposredno, u svakodnevnom životu, bave zastupanjem osoba sa invaliditetom u pokušaju ostvarivanja pravne zaštite od diskriminacije. Tekst koji je pred vama, predstavlja njihov doprinos posmatranju i reaganju na diskriminatorne akte sa kojima su se susreli u toku prethodne godine. Uz njihov izveštaj, a radi lakšeg snalaženja u pravnoj argumentaciji koja je u tekstu izveštaja sadržana, u dodatku ove publikacije odštampan je i Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom.

Saša Gajin

DISKRIMINACIJA OSOBA SA INVALIDITETOM

Izveštaj nevladine organizacija „IZ KRUGA“

Nevladina organizacija „IZ KRUGA“ još od 1996. godine bavi se, između ostalog, pružanjem besplatne pravne pomoći osobama sa invaliditetom, posebno kada su u pitanju slučajevi diskriminacija i nasilja nad osobama sa invaliditetom. Izuzetna pažnja se takođe poklanja mogućnostima pravne zaštite uopšte žena sa invaliditetom, kao i žena sa invaliditetom koje su bile žrtve nasilja.

Sa stanovišta aktivnosti naše organizacije, usvajanje Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom u proleće 2006. godine, predstavljalo je prekretnicu u našem zakonodavstvu, jer se od tog datuma na sasvim novim osnovama tretira problem osoba sa invaliditetom i zaštita njihovih prava. Svakako najveći značaj za praksu je mogućnost da se određeni događi i povrede prava sada mogu procesuirati tužbom koja precizno definiše da se radi o protivpravnoj radnji, odnosno da je reč o diskriminaciji po osnovu invalidnosti. Do stupanja na snagu ovog zakona, bili smo prinuđeni da i u slučajevima očigledne diskriminacije podnosimo tužbe po drugim osnovama, čime je problem diskriminatorskog postupanja ostajao zamaskiran, odnosno skriven.

U daljem tekstu biće analizirane one situacije u kojima sa stanovišta prakse dolazi do najvećeg broja diskriminatorskih akata.

1. Nepristupačnost objekata organa javne vlasti pred kojima se vodi postupak

Prilikom pružanja usluga pravne pomoći, veliki problem u praksi izazivala je činjenica da nijedan procesni zakon ne govori posebno o pravima osoba sa invaliditetom, zbog čega stranke nisu mogle adekvatno da ostvare svoja prava pred sudom ili drugim organima javne vlasti. Tako, u nedostatku odredaba koje se odnose na ovu kategoriju lica, na primer problem nepristupačnosti objekata u kojima se nalazi sedište ovih organa ostajao je da se rešava od slučaja do slučaja.

Donošenjem Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, pružena je mogućnost da se pozivanjem na odredbe ovog zakona rešavaju ovakve i druge sporne situacije u samom postupanju pred organima javne vlasti, što predstavlja izuzetan napredak. Naime, problem koji pogađa osobu sa telesnim invaliditetom u bilo kom postupku, jeste problem fizičkog pristupa zgradi, kako bi uopšte mogla da učestvuje u postupku. Zakon o parničnom postupku, Zakon o krivičnom postupku i Zakon o upravnom postupku, ne predviđaju obavezu da se suđenje ili saslušanje pred organom uprave održivan zgrade suda ili drugog organa javne vlasti ako je stranka osoba sa invaliditeom i ne može da se kreće. Procesni zakoni poznaju samo mogućnost da se suđenje održi van zgrade suda. U praktičnoj primeni, ovo znači da se problem rešava od slučaja do slučaja, kao i to da je stranka prinuđena da plaća troškove izlaska suda ili organa uprave na lice mesta.

U dosadašnjoj praksi, obraćali smo se sudijama molbama da održe suđenja van zgrade suda, u stanu ili nekog organizaciji koja je pristupačna za osobe sa invaliditetom i intervenisali kako bi molbe bile usvojene i sud izašao na teren. Sudovi nam nisu izlazili u susret u većem broju ovih slučajeva. Na primer, u slučaju „LJ.M.“ koja je kao nemoćno lice

bila žrtva obljube, sud nije izašao na teren, iako je ona bila u stanju da se kreće samo uz pomoć invalidskih kolica. Lj.M. je morala da dođe u Četvrti opštinski sud u Beogradu koji tada nije imao ulaz za osobe sa invaliditetom, pa pošto nije obezbedila prisutvo lica koje bi je u sud unele, na naše insistiranje otvoren je službeni ulaz sa zadnje strane zgrade suda, gde je mogla da uđe, tako da je na kraju kroz arhivu suda došla do sudnice.

Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom iz 2006. godine, obezbedio je preko potrebnu novinu u našem pravosuđu, omogućivši nam da pozivanjem na odredbe ovog Zakona promenimo procesni položaj stranke sa invaliditetom. Ona sada svoja prava može efikasno da vrši i više nema slučajeva u kojima sud odbija izlazak na teren.

Naravno, u praksi još postoje značajni problemi. Navodimo kao primer slušaj Petog opštinskog suda u Beogradu, koji nije imao ulaz za osobe sa invaliditetom, dakle bio je potpuno nepristupačan. Pre dolaska na suđenje, osoba koja se kreće u invalidskim kolicima ili se uopšte otežano kreće, obavestavala je radnike suda da otključaju službeni ulaz, koji se nalazi sa zadnje strane zgrade i koji je jedini bio pristupačan. Nakon ulaska u sud, korišćen je lift koji inače koriste samo zaposleni u sudu i koji vodi do zadnjih vrata sudnice. Ipak, pre ovih vrata postoji nekoliko uskih stepenika, te je tako bilo potrebno fizički uneti osobu u invalidskim kolicima. U sudu ne postoji služba koja je zadužena za „nošenje“, te su osobe sa invaliditetom morale same da obezbede prisustvo lica koje će ih uneti u sudnicu ili da zamole zaposlene da ih eventualno unesu.

Nakon donošenja Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, u zimu 2008. godine, izgrađena je rampa za ulaz osoba u invalidskim kolicima i to sa glavnog ulaza u sud. Problem, međutim, koji još nije rešen, sastoji se

u tome što se pomoću rampe može pristupiti samo osnovnom nivou u zgradi suda, na kome su šalteri i svega nekoliko sudnica, a ne i ostalim sudnicama.

2. Pravo na tužbu za zaštitu od diskriminacije

Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom propisuje poseban postupak građanskopravne zaštite od diskriminacije podnošenjem odgovarajuće tužbe sudu. Pravo na tužbu pripada osobi sa invaliditetom koja je bila žrtva diskriminacije, njenom zakonskom zastupniku, ali i pratiocu osobe sa invaliditetom, posebno kada je u pitanju diskriminacija u vezi sa zapošljavanjem i radnim odnosom.

Tužbom se može tražiti zabrana radnje od koje pretila diskriminacija, izvršenje radnje radi uklanjanja posledica diskriminatorskog postupanja, utvrđenje da je tuženi diskriminatorski postupao prema tužiocu, naknada materijalne i nematerijalne štete i objavljivanje presude na trošak tuženog.

Zakon nam pruža široke mogućnosti primene, jer je obuhvaćen najširi spektar situacija u kojima se ova pravnozaštitna sredstva mogu koristiti. Interesantno je ipak napomenuti da se u praksi najređe srećemo sa direktnom diskriminacijom koju je, naravno, daleko lakše dokazati pred sudom nego kad se radi o drugim oblicima diskriminacije. Ovo bi bile situacije u kojima se neposredno i otvoreno pravi razlika, naprimer uskraćuje se neko pravo osobi zbog invaliditeta, kao u slučaju postavljanja zahteva neinvalidnosti kao posebnog uslova za prijem u obrazovnu ili vaspitnu ustanovu. Ovakve slučajeve direktne diskriminacije, posebno od strane organa javne vlasti, nismo do sada zabeležili.

Međutim, oblici indirektne, odnosno skrivene diskriminacije su česti i raznovrsni, u tolikoj meri da ih je često teško i prepoznati, a još teže dokazati. Tako smo se naprimer u praksi sreli sa situacijom da je prilikom upisa u školu roditel-

lju deteta sa invaliditetom saopšteno da nema mesta za upis, iako je bilo prilično očigledno da mesta ima. Nažalost, teret dokazivanja u postupku po tužbi je na strani tužioca, što je i osnovna mana ovog Zakona, kao i činjenica da organizacije koja se bavi ljudskim pravima nemaju aktivnu legitimaciju za podnošenje tužbe. Veliki problem u praksi predstavlja činjenica da se osobe koje trpe neki oblik diskriminacije vrlo nerado odlučuju da podnesu tužbu, čak i u slučajevima gde je očigledno da bi ishod postupka bio za njih pozitivan, jer ne žele da se pojavljuju na sudu. Nažalost, naša organizacija, kao ni ostale nevladine organizacije, nije legitimisana samim Zakonom na podnošenje tužbe, te mnogi slučajevi diskriminatornog postupanja ostaju bez sudskog epiloga.

Generalno posmatrano, ipak bi trebalo istaći da Zakon pruža mogućnost da se sada prepoznaju i oni oblici diskriminacije koji su teško uočljivi i oštećeni zaštiti, zbog čega je ovaj propis i izuzetan instrument na putu ka promeni svesti društva. Slučajeve koje pre donošenja ovog Zakona nismo mogli da rešimo, osim kroz dugotrajne sudske postupku, sada često rešavamo i van suda samim pozivanjem na zakonske odredbe. Naime, kada se stranka odluči da zaštiti svoja prava podnošenjem tužbe, u velikom broju slučajeva bilo je dovoljno obratiti se potencijalnom tuženom opomenom pred utuženje, u kojoj se pozivamo na odredbe Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom. U brojnim slučajevima sama pretnja tužbom i bez potrebe pokretanja sudskih postupaka, otklanjala je uzrok diskriminacije.

3. Diskriminacija u prevozu

Više osoba sa invaliditetom nam se obratilo zbog diskriminacije u javnom prevozu. Ovaj slučaj diskriminacije posebno je zastupljen kada su u pitanju slepa lica, jer osobe koje se kreću pomoću invalidskih kolica najčešće ne koriste

javni prevoz, zbog poznatog problema i stava da ne bi bilo bezbedno za njih i druge korisnike prevoza da koriste javna prevozna sredstva u invalidskim kolicima. Kada su u pitanju slepa i slabovidna lica, oni redovno koriste javni prevoz.

U više slučajeva ova lica su bila izložena diskriminaciji od strane vozača, tako što su im se obraćali uvredljivo, uglavnom pitanjem šta će oni u javnom prevozu kad ne mogu dovoljno brzo da se kreću, zašto prave zastoj i slično. Međutim, niko od oštećenih nije do sada želeo da pokrene postupak na sudu, te ovaj problem ostaje i dalje nevidljiv sa stanovišta sudske prakse, iako je pristupan u svakodnevnom životu.

4. Diskriminacija u predškolskim ustanovama

Vezano za diskriminaciju u vezi sa vaspitanjem i obrazovanjem, roditelji dece sa invaliditetom nam se često obraćaju zbog teških oblika diskriminacije koje obično definišu kao uznemiravanje, vređanje i omalovažavanje deteta predškolskog uzrasta. Bilo je slučajeva da je dete biti izuzeto od učešća u zajedničkoj priredbi ili odvojeno na neki drugi način od ostale dece, što se takođe može kvalifikovati kao vid diskriminacije.

Posebno su česti slučajevi diskriminacije dece prilikom upisa u predškolske ustanove, jer ove ustanove odbijaju upis dece pod obrazloženjem da su mesta popunjena. Roditeljima pri tom najčešće obećavaju da će zasedati Komisija koja odlučuje o mogućnosti naknadnog upisa u predškolsku ustanovu i to baš kada se radi o deci ometenoj u razvoju. Praksa je da se roditelji konstantno obaveštavaju da je zasedanje komisije odloženo, odlaganja traju mesecima, te tako veliki broj dece sa invaliditetom ostane neupisano u predškolsku ustanovu.

Roditelji su nam se obraćali zbog ovog problema, ali se ipak ne odlučuju na tužbu, jer su u stalnom očekivanju da će njihovo dete biti ipak primljeno i smatraju da im tužba može

umanjiti šansu za prijem deteta. Postoje pojedinačni slučajevi da je dete ometeno u razvoju primljeno naknadno u predškolsku ustanovu, ali uvek uz pomoć „veze“, dok je redovnim putem ovakva mogućnost praktično isključena.

Posebno bolna diskriminacija je ona koju trpe mališani koji se ipak upišu u vrtić.

Navodimo slučaj deteta čije je roditelje vaspitačica zamolila da ne dovode dete na priredbu u kojoj su učestvovala sva deca iz vrtića, jer njihova ćerka ne bi mogla kvalitetno da učestvuje priredbi, odnosno odgovori zadacima. I u ovom slučaju roditelji diskriminisanog deteta nisu pristali na korišćenje pravnih mehanizama zaštite.

5. Diskriminacija u vezi sa korišćenjem prava na dodatka za pomoć i negu drugog lica i prava na uvećani dodatak za pomoć i negu drugog lica

Obratilo nam se desetina porodica dece i osoba koja su mentalno ometena u razvoju ili imaju neko psihičko oboljenje, a kojima je ukinuto pravo na dodatak za pomoć i negu drugog lica ili pravo na uvećani dodatak za pomoć i negu drugog lica. Naime, postoji problem u tumačenju Pravilnika o utvrđivanju telesnih oštećenja, jer ova deca ne mogu da se podvedu niti pod jedan slučaj određen ovim pravilnikom.

Uobičajeno se kod telesnih oštećenja primenjuje sistem „bodovanja“ oštećenja ili gubitaka različitih delova tela (na primer, gornji ekstremiteti, donji ekstremiteti, mišići i neuromuskularni sistem, moždano stablo i kičmena moždina itd.). Međutim, kada su u pitanju osobe ometene u razvoju (*retardatio*), ova deca nemaju mogućnost da saglasno sistemu bodovanja u ovom pravilniku, dostignu procenat od 100 koji jedini donosi pravo na uvećani dodatak za pomoć i negu drugog lica, a često im nije dodeljen ili im je ukinuto pravo na običan dodatak za pomoć i negu drugog lica.

U svakom od ovih slučajeva, mišljenja smo da je potrebno iskoristiti žalbu kao redovno pravno sredstvo, a nakon odbijanja ove žalbe, što se u redovnom toku stvari dešava, potrebno je povesti upravni spor pred okružnim sudom ili Vrhovnim sudom Srbije.

Vodili smo preko petnaest ovakvih postupaka u proteklih godinu dana i u svakom od ovih slučajeva sud je ukinuo rešenje kojim se žalba odbija. Međutim, problem se sastoji u tome što sudovi ukidaju ova rešenja isključivo iz formalnih razloga, ne upuštajući se u suštinu problema u kojima se nalaze ova deca i njihove porodice.

Drugostepeni, žalbeni organ, u svakom od ovih slučajeva je ponovo odbijao žalbu, te je nakon ove odbijajuće odluke ponovo pokrenut upravni spor. Zbog dobro poznate situacije u našem pravnom sistemu, u kome se upravni postupak može voditi praktično bez kraja, jer sud gotovo nikada ne koristi mogućnost da preinači odluku koja je napadnuta tužbom u upravnom sporu, ove porodice i deca sa ovakvim oblikom invaliditeta su praktično ostala bez bilo kakve pravne zaštite.

Prilikom poslednjeg „kruga tužbi“, isticali smo da je potrebno da sud odluči meritorno o zahtevu podnosioca tužbi, kako bi ova pravna praznina bila popunjena kroz praksu, jer se radi o diskriminaciji osoba koje imaju neki oblik psihičkog oboljenja i ne uklapaju se u postojeći Pravilnik, iako nisu sposobna da sama brinu o sebi i pomoć drugog lica im je svakako neophodna. Trenutno smo u fazi očekivanja sledećeg „kruga“ odluka suda.

Kao tipičan primer u ovoj grupi slučajeva navodimo slučaj maloletnog D.I. kome nije priznato pravo na dodatak za pomoć i negu drugog lica, iako se radi o detetu višestruko ometenom u razvoju, koje ne može da ostane samo u kući ni pola sata, koje je nesvesno izazivalo požar u više navrata i koje se samopovređivalo. Njegova majka ne radi kako bi vo-

dila računa o njemu. U ovom slučaju, postupak se vodi pune dve godine i sada je u toku, po drugi put, upravni spor pred Vrhovnim sudom Srbije.

6. Krivična dela protiv polnih sloboda

Najteži i najčešći slučajevi diskriminacije osoba sa invaliditetom dešavaju se u sferi polnih sloboda. Napominjemo da je krivično delo obljube nad nemoćnim licem sankcionisano nižom kaznom nego krivično delo silovanje, te da se radi o diskriminatorskoj zakonskoj normi, jer je u pitanju silovanje nemoćnog lica, odnosno osobe sa invaliditetom.

Izvršenje ovih dela se teško otkriva i žrtve se vrlo teško odlučuju da prijave izvršioca, a izuzetno niske i diskriminatorne kazne posebno obeshrabruju žrtve da se upuste u sudski postupak traženja pravne zaštite. Stoga je u svakom pojedinačnom slučaju neophodno podržati žrtvu i porodicu žrtve kako bi predmet došao do suda, a zatim uticati na sud da ova dela strože sankcioniše, promeni kaznenu politiku i izrekne efektivnu, a ne uslovnu zatvorsku kaznu. Takođe je od velikog značaja da se postupak sprovede pravilno, kako ne bi dolazilo do ukidanja presuda i zastarelosti krivičnog gonjenja, što je takodje čest slučaj kada je u pitanju krivično delo bludnih radnji u vezi sa krivičnim delom obljube na nemoćnim licem.

Smatrajući da je diskriminacija koju trpe osobe sa invaliditetom izvršenjem krivičnih dela izuzetno težak oblik diskriminacije i imajući u vidu da je ovakva diskriminacija izuzetno opasna, te da je izvanredno važno sprečiti je i iskoriniti, odabrali smo da prikažemo za potrebe ovog izveštaja dva slučaja: u jednom je izvršeno krivično delo nedozvoljenih polnih radnji u vezi sa krivičnim delom obljube nad nemoćnim licem, kao karakteristično krivično delo koje se izvršava nad osobama sa invaliditetom i u kome je žrtva dete sa inva-

liditytom; u drugom slućaju radi se o krivićnom delu obljuje nad nemoćnim licem.

a) Prvi slućaj

Majka mladića mentalno ometenog u razvoju, koja je ųrta obljuje na nemoćnim licem, obratila se našoĳ organizaćiji zbog problema u postupku pred sudom, a posebno zbog problema u kontaktu sa Tuųilaštvoĳ koje ovo krivićno delo goni po sluųbenoĳ duųnosti. Protiv okrivljenog se vodio krivićni postupak pred sudom u unutrašnjosti Srbije, međutim postupak je tekao veoma sporo, veštaćenje nije blagovremeno sprovedeno i majka nam se obratila za pomoć, smatrajući da Tuųilac koji zastupa optuųnicu ne vodi postupak kvalitetno i svojim ponašanjem pokazuje da ne shvata ozbiljnost krivićnog dela i posledica na ųivot oštećenog.

Mladić je posle onoga ųto mu se desilo znatno stagnirao i povukao se u sebe, plašio se izlaska iz kuće. Poseban problem predstavljala je reakcija sredine u kojoj ųivi, koja je osuđivala njegovu porodicu zbog toga ųto je okrivljenog prijavila, iako se radi o licu koji je dobro poznato po vršenju upravo ovakvih krivićnih dela.

Nakon podnošenja prijave, nisu blagovremeno veštaćen ni bioloųki tragovi, ųto je dovelo do komplikovanja dokaznog postupka. Istraga je trajala preko godinu dana, bez adekvatnih predloga nadleųnog Tuųilaštva.

Nakon preuzimanja zastupanja oštećenog u ovom predmetu od strane naše organizacije, Tuųilaštvo je dodelilo predmet u rad drugom tuųiocu koji je korektno sarađivao sa zastupnikom oštećenog. Tokom glavnog pretresa izvedena su brojna veštaćenja i nesporno je utvrđeno da je okrivljeni izvršio krivićno delo koje mu je optuųnicom stavljeno na teret.

U toku postupka, pozvali smo se na Zakon o sprećavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom i upozorili sud na

diskriminatorske odredbe Krivičnog zakonika po kome je i dalje predviđen niži zakonski minimum kada je u pitanju obljuba nad nemoćnim licem, nego kad se radi o krivičnom delu silovanja i sudu predali primerak Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom.

Sud je u nastavku postupka izuzetno korektno vodio proces i nakon završenog dokaznog postupka okrivljenom izrekao efektivnu kaznu zatvora od osam meseci. Ova kazna, iako niska u odnosu na izvršeno krivično delo i posledice koje trpi oštećeni, predstavlja pomak u kažnjavanju izvršioca ovakvih krivičnih dela.

Tužilaštvo se nije žalilo na presudu, a nama kao zastupnicima oštećenog nije dozvoljeno da izjavimo žalbu. Okrivljeni je izjavio žalbu, koja je odbijena, pa je presuda postala pravosnažna.

b) Drugi slučaj

Radi se o krivičnom delu nedozvoljene polne radnji u vezi sa krivičnim delom obljube nad nemoćnim licem. Pošto se gonjenje za ovo krivično delo preuzima po optužnom predlogu, javni tužilac nema obavezu da učestvuje u postupku, pa je žrtva prepuštena sama sebi i bez bilo kakve pomoći ostavljena da sama zastupa svoje interese pred sudom.

U konkretnom slučaju radi se o sudu u malom mestu u unutrašnjosti Srbije, gde je situacija još teža nego u sudovima u Beogradu i položaj žrtve komplikovaniji jer je često diskriminisana i od okoline zbog toga što se usudila da traži pravnu zaštitu pred sudom. U ovom slučaju, maloletnoj oštećenoj dodeljen je advokat po službenoj dužnosti. Ovaj advokat savetovao je roditeljima da odustanu od krivičnog postupka, jer je, kako je objašnjavao, sve to velika sramota za porodicu maloletne oštećene i za okrivljenog koji je porodičan čovek.

Nakon ovakvog stava, porodica maloletne oštećene, otkazala je dalje zastupanje advokatu po službenoj dužnosti i obratila se našoj organizaciji. Tokom postupka upoznali smo Sud sa odredbama Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, a posebno smo skrenuli pažnju na članove Zakona koji se odnose na zabranu direktne diskriminacije, jer se i u ovom slučaju radilo o tome da je oštećeni stavljen u nepovoljniji položaj samo zbog svoje invalidnosti. Skrenuli smo pažnju Sudu i na obavezu državnih organa da preduzmu mere za obezbeđenje ravnopravnosti osoba sa invaliditetom u postupcima koji se pred njima vode.

Tokom postupka javni tužilac nije prisustvovao nijednom pretresu. Sud nije znao koje vrste veštačenja je potrebno da odredi, pa smo predložili veštačenja adekvatnih stručnjaka. Saslušanje svedoka i majke oštećene devojčice izvedeno je tako što im je okrivljeni tokom pretresa dobacivao i vređao ih, bez opomene suda, a prva opomena izrečena je tek nakon naše desete intervencije i to tako što nije uneta u zapisnik.

Iz postupanja sudije očigledno se zaključuje da on smatra da se radi o beznačajnom krivičnom delu. Sudija je neprestano pokušavala da na brzinu zaključi pretres i to bez izvođenja dokaza, što bi u slučaju žalbe dovelo do ukidanja presude, a ubrzo potom i zastare.

Okrivljeni je imao advokata koji je tokom postupka konstantno insistirao na tome da je žrtva mentalno oštećena i da je zbog toga sklona lažima i lošem ponašanju.

Majka devojčice plakala je tokom postupka i nije znala šta treba da kaže ili predloži. Napominjemo i to da je sud poslao poziv samoj maloletnoj oštećenoj radi saslušanja, ne vodeći računa da se radi o maloletnoj devojčici nedovoljno mentalno razvijenoj. Samo slanje ovakvog poziva govori o tome da sud nije proučio predmet pre suđenja.

Sud je, doduše, odustao od izvođenja ovog dokaza na samom pretresu, ali kada je poziv stigao, roditelji devojčice bili su uplašeni da će dete morati da dovedu u sud i suoče sa okrivljenim. Nakon pretresa svaki put smo odlazili u Tužilaštvo kako bi uticali na tužioca da pristupi na naredni pretres, ali postupajućeg tužioca nijednom nismo uspeli da nađemo u zgradi Tužilaštva, što govori o važnosti koju on pridaje ovom krivičnom delu.

Pošto je okrivljeni negirao izvršenje krivičnog dela, neophodno je bilo odrediti veštačenje psihijatra i psihologa, posebno kada je pitanju ličnost okrivljenog i njegova sklonost ka devijantnom ponašanju. Sud je odredio ovo veštačenje nakon dva pretresa i ubeđivanja o tome da je neophodno angažovati tim veštaka koji će utvrditi da li se kod okrivljenog radi o psihopatiji, sklonosti ka pedofiliji i drugim devijacijama, što je neophodno utvrditi radi donošenja kvalitetne presude.

Stav suda je bio da je potrebno odrediti veštačenje urologa, što nikakve veze nema sa konkretnim krivičnim delom. Uspeli smo da ubedimo sud da postupi po našem predlogu za veštačenje tek kada je veštak psiholog pristupio u sud radi dogovora o veštačenju i podržao naš predlog da radi u timu sa psihijatrom, objašnjavajući sudiji da je jedino ovakvo veštačenje valjano. Konačno je određeno veštačenje od strane adekvatnih stručnjaka i sa zadatkom relevantnim za ovo krivično delo.

Nalaz i mišljenje veštaka stiglo je nakon šest mesec. Međutim, ni veštak psihijatar ni veštak psiholog nisu dali mišljenje o ličnosti okrivljenog, objašnjavajući da ne postoje testovi koji bi otkrili o kakvoj je ličnosti reč, kada je u pitanju psihopatija i sklonost ka pedofiliji, pa čak nisu dali ni mišljenje o zavisnosti okrivljenog od alkohola. Naredni pretres zakazan je za sredinu juna 2008.godine. Ponovo ćemo se obratiti Tužilaštvu sa zahtevom da prisustvuje suđenju.

7. Diskriminacija u vezi sa zapošljavanjem i radnim odnosima

a) Slučaj I.D.

Majka deteta sa autizmom, obratila nam se zbog problema u radnoj organizaciji. Naime, nakon njenog izuzetnog ličnog angažovanja, dete je pohađalo vrtić, a zatim se upisalo u redovnu osnovnu školu, u okviru programa inkluzivnog obrazovanja dece. Međutim, zbog specifičnosti u komunikaciji koja je karakteristična za stanje deteta, neophodno je bilo da majka tokom prvog razreda bude u znatnoj meri prisutna tokom nastave. Zbog toga je majka, kao pratilac deteta sa invaliditetom, zatražila od poslodavca neplaćeno odsustvo sa rada, objasnivši svoje razloge.

Poslodavac je odbio ovaj zahtev, iako se znalo da je majka pratilac deteta sa invaliditetom i da je prisustvo majke neophodno potrebno tokom prve godine školovanja deteta. Majka deteta je time bila dovedena u situaciju da bira između mogućnosti da se njeno dete redovno školuje i dobije šansu za kvalitetnu socijalizaciju i obrazovanje i potrebe da zadrži posao.

Istovremeno, isti poslodavac je odobrio neplaćeno odsustvo drugom radniku koji je odsustvo tražio zbog odlaska u inostranstvo. Majka nam se obratila, tražeći pravnu pomoć. Organizacija „IZ KRUGA“ pismeno se obratila poslodavcu majke, pozivajući se na odredbe Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom i odredbe Zakona koje se odnose na pratioca osoba sa invaliditetom. Majci je odmah odobreno neplaćeno odsustvo.

b) Slučaj L.J. i A.S.

Kao posebno težak vid diskriminacije prilikom zapošljavanja navodimo slučaj „L.J. i A.S.“. Naime, organizacija osoba

sa invaliditetom, raspisala je konkurs za sekretara organizacije i u konkursu navela određene uslove koje bi kandidat trebalo da ispuni. Od prijavljenih pet kandidata, samo jedan kandidat je bio osoba bez invaliditeta. Organizacija je odabrala upravo ovu osobu, iako nije ispunjavala uslove konkursa, a ostali kandidati nisu bili pozvani ni na razgovor.

Dakle, radi se o specifičnom slučaju diskriminacije osobe sa invaliditetom od strane organizacije osoba sa invaliditetom. U konkretnom slučaju, na osnovu zahteva jednog od kandidata L.J., pokrenut je postupak za poništaj izbora kandidata zbog neispunjenja uslova konkursa i saglasno odredbama Zakonu o radu za naknade štete zbog diskriminacije prilikom zapošljavanja.

Sud je izveo potrebne dokaze, izvršio uvid u Statut organizacije, kojim je kao jedno od osnovnih ciljeva organizacije navedeno unapređivanje položaja osoba sa invaliditetom. Rasprava je zaključena i trenutno čekamo odluku suda u prvom stepenu.

Drugi kandidat, A.S., takođe osoba sa invaliditetom, obratio nam se radi pokretanja postupka zbog istog konkursa, ali tek pošto je dobio poziv za prvo ročište.

Ovaj kandidat predao je tužbu u isto vreme kada i prvi kandidat. U ovom trenutku predmet kandidata L.J. je okončan i očekuje se odluka suda, dok je u predmetu A.S. tek zakazano prvo ročište.

Važno je istaći da su u ovom slučaju oba kandidata bili izloženi aktima diskriminacije od strane same organizacije a u pokušaju da izvrše uvid u konkursnu dokumentaciju. Uvid im je najpre bio uskraćen, a nakon višerasovnog čekanja, dozvoljen. Zatražili su da fotokopiraju dokumentaciju, jer se radi o slepim licima, koja ne mogu sama da izvrše uvid u do-

kumente, ali im nije bilo dozvoljeno da fotokopiraju spise u ovoj organizaciji. Supruga jednog od kandidata zbog toga je morala da prepisuje dokumenta, kako bi kasnije slepi kandidati ova dokumenta čitali preko trećih lica. Zbog ovakog postupanja organizacije, oba kandidata odlučila su da pokrenu postupak po Zakonu o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom.

Violeta Kočić-Mitaček

ЗАКОН О СПРЕЧАВАЊУ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ*

Први део ОСНОВНЕ ОДРЕДБЕ

Предмет Закона

Члан 1.

Овим законом уређује се општи режим забране дискриминације по основу инвалидности, посебни случајеви дискриминације особа са инвалидитетом, поступак заштите особа изложених дискриминацији и мере које се предузимају ради подстицања равноправности и социјалне укључености особа са инвалидитетом.

Начела Закона

Члан 2.

Овај закон заснива се на начелима:

1. забране дискриминације особа са инвалидитетом;
2. поштовања људских права и достојанства особа са инвалидитетом;
3. укључености особа са инвалидитетом у све сфере друштвеног живота на равноправној основи;
4. укључености особа са инвалидитетом у све процесе у којима се одлучује о њиховим правима и обавезама;
5. једнаких права и обавеза.

* „Службени гласник РС“, 33/2006, објављен 17. априла 2006.

Дефиниције појмова

Члан 3.

У овом закону:

1. израз „особе са инвалидитетом“ означава особе са урођеном или стеченом физичком, сензорном, интелектуалном или емоционалном онеспособљеношћу које услед друштвених или других препрека немају могућности или имају ограничене могућности да се укључе у активности друштва на истом нивоу са другима, без обзира на то да ли могу да остварују поменуте активности уз употребу техничких помагала или служби подршке;
2. изрази „дискриминација“ и „дискриминаторско поступање“ означавају свако прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства) у односу на лица или групе, као и на чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а које се заснива на инвалидности или разлозима у вези са њом;
3. израз „орган јавне власти“ означава државни орган, орган територијалне аутономије, орган локалне самоуправе, организацију којој је поверено вршење јавних овлашћења, као и правно лице које оснива или финансира у целини, односно у претежном делу, Република, територијална аутономија или локална самоуправа.

Обавезе органа јавне власти

Члан 4.

Органи јавне власти дужни су да особама са инвалидитетом обезбеде уживање права и слобода без дискриминације.

Општа забрана злоупотребе права

Члан 5.

Забрањено је вршење права утврђених овим законом противно циљу у коме су призната или са намером да се повреди или ограниче права других или да се изазову озбиљне последице по безбедност земље, јавни поредак и морал.

Други део
ОПШТА ЗАБРАНА
ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Облици дискриминације

Члан 6.

(1) Облици дискриминације су непосредна и посредна дискриминација, као и повреда начела једнаких права и обавеза.

(2) Непосредна дискриминација постоји ако се лица или група (у даљем тексту: дискриминисани), у истој или сличној ситуацији, било којим актом или радњом, стављају или су стављени у неповољнији положај или би могли бити стављени у неповољнији положај због његове односно њихове инвалидности.

(3) Посредна дискриминација постоји ако се дискриминисани, због његове инвалидности, ставља у неповољнији положај доношењем акта или предузимањем радње која је привидно заснована на начелу једнакости и недискриминације, осим ако је тај акт или радња оправдана законитим циљем, а средства за постизање тог циља су примерена и нужна.

(4) Дискриминација постоји и у случају:

1. ако се према дискриминисаном поступа горе него што се поступа или би се поступало према другоме, искључиво или углавном због тога што је дискриминисани тражио, односно намерава да тражи правну заштиту од дискриминације или због тога што је понудио или намерава да понуди доказе о дискриминаторском поступању;
2. ако се према дискриминисаном очигледно понижавајуће поступа, искључиво или углавном због његове инвалидности.

(5) Дискриминацијом се сматра и позивање и навођење на дискриминацију и помагање у дискриминаторском поступању.

*Повреда начела
једнаких права и обавеза*

Члан 7.

Повреда начела једнаких права и обавеза постоји:

1. ако се дискриминисаном искључиво или углавном због његове инвалидности неоправдано ускраћују права и слободе, односно намећу обавезе, које се у истој или сличној ситуацији не ускраћују или не намећу другом лицу или групи;
2. ако су циљ или последица предузетих мера неоправдани;
3. ако не постоји сразмера између предузетих мера и циља који се овим мерама остварује.

Члан 8.

Не сматрају се повредом начела једнаких права и обавеза нити дискриминацијом:

1. одредбе закона, прописа, као ни одлуке или посебне мере донете у циљу побољшања положаја особа са инвалидитетом, чланова њихових породица и удружења особа са инвалидитетом, којима се пружа посебна подршка, неопходна за уживање и остваривање њихових права под истим условима под којима их уживају и остварују други;
2. доношење односно задржавање постојећих аката и мера чији је циљ отклањање или поправљање неповољног положаја особа са инвалидитетом којима се пружа посебна подршка.

Тешки облици дискриминације

Члан 9.

Посебно је забрањено и кажњиво:

1. изазивање и подстицање неравноправности или нетрпељивости према особама са инвалидитетом;
2. пропагирање или смишљено вршење дискриминације од стране органа јавне власти у поступку пред тим органом, путем јавних гласила, у политичком животу, приликом пружања јавних услуга, у области радних односа, образовања, културе, спорта и сл.

Забрана исписивања и истицања дискриминаторских порука и симбола

Члан 10.

Забрањено је исписивање и истицање на јавним местима и ширење на други начин порука и симбола којима се позива на дискриминаторско поступање према особама са инвалидитетом.

Трећи део ПОСЕБНИ СЛУЧАЈЕВИ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Дискриминација у поступцима пред органом јавне власти

Члан 11.

(1) Орган јавне власти не сме својом радњом или пропуштањем вршити дискриминацију особа са инвалидитетом.

(2) Дискриминација особа са инвалидитетом од стране органа јавне власти обухвата:

1. ускраћивање права особи са инвалидитетом, ако се ово право у истим околностима признаје особама без инвалидитета;
2. постављање посебних услова за остваривање права особи са инвалидитетом, осим ако такве услове не оправдавају разлози опште, личне и имовинске безбедности, које орган јавне власти мора посебно назначити;
3. ускраћивање права у оквиру дискреционог овлашћења, ако је до ускраћивања дошло због инвалидности подносиоца захтева;
4. вођење поступка остваривања права особа са инвалидитетом на начин који фактички онемогућује или знатно отежава остварење права.

(3) Посебно тежак облик дискриминације због инвалидности јесте узнемиравање, вређање и омаловажавање особа са инвалидитетом од стране носилаца јавних функција и лица запослених у органима јавне власти у току поступка остваривања права особа са инвалидитетом, због њене инвалидности.

Дискриминација у вези са удружењима

Члан 12.

(1) Забрањена је дискриминација због инвалидности у удружењима.

(2) Дискриминација због инвалидности у удружењима обухвата:

1. одбијање захтева за учлањење у удружење особи са инвалидитетом због њене инвалидности;
2. постављање посебних услова за учлањење особа са инвалидитетом у удружење;
3. ускраћивање права особи са инвалидитетом да бира и буде бирана у органе управљања удружења;
4. постављање посебних услова за избор особа са инвалидитетом у органе управљања удружења.

(3) Дискриминацијом због инвалидности не сматра се оснивање или деловање удружења особа са инвалидитетом и других облика њиховог самоорганизовања.

Дискриминација у вези са пружањем услуга и коришћењем објеката и површина

Члан 13.

(1) Забрањена је дискриминација на основу инвалидности у погледу доступности услуга и приступа објектима у јавној употреби и јавним површинама.

(2) Под услугом, у смислу овог закона, сматра се свака услуга коју, уз накнаду или без ње, правно или физичко лице пружа у оквиру своје делатности, односно трајног занимања.

(3) Под објектима у јавној употреби, у смислу овог закона, сматрају се: објекти у области образовања, здравства, социјалне заштите, културе, спорта, туризма или

објекти који се користе за заштиту животне средине, заштиту од елементарних непогода и слично.

(4) Под јавним површинама, у смислу овог закона, сматрају се: паркови, зелене површине, тргови, улице, пешачки прелази и друге јавне саобраћајнице и слично.

(5) Дискриминација на основу инвалидности у погледу доступности услуга нарочито обухвата:

1. одбијање пружања услуга особи са инвалидитетом, осим ако би пружање услуге угрозило живот или здравље особе са инвалидитетом или другог лица;
2. пружање услуге особи са инвалидитетом под другачијим и неповољнијим условима од оних под којима се услуга пружа другим корисницима, осим ако би пружање услуге под редовним условима угрозило живот или здравље особе са инвалидитетом или другог лица;
3. одбијање да се изврши техничка адаптација објекта неопходна да би се услуга пружила кориснику са инвалидитетом.

Члан 14.

Дискриминацијом у смислу члана 13. овог закона не сматра се:

1. повећање цене услуге сразмерно повећаним трошковима, непосредно проистеклим из пружања услуге кориснику са инвалидитетом;
2. пружање услуга везаних за специфичне потребе неких корисника са инвалидитетом, или за специфичан начин задовољавања њихових општих потреба;
3. активност везана за отклањање постојећих и спречавање нових видова дискриминације због инвалидности.

Члан 15.

Посебно тежак облик дискриминације због инвалидности јесте узнемиравање, вређање и омаловажавање особа са инвалидитетом – корисника услуге због њене инвалидности, када те радње врши лице које непосредно пружа услугу или њему надређено лице.

Члан 16.

(1) Власник објекта у јавној употреби, као и јавно предузеће надлежно за одржавање јавних површина, дужни су да обезбеде приступ објекту у јавној употреби, односно јавној површини свим особама са инвалидитетом, без обзира на врсту и степен њихове инвалидности.

(2) Обавезу из става 1. овог члана има и друго лице на које је пренето право коришћења, осим ако је са власником, односно надлежним органом уговорило другачије.

(3) Власник објекта у јавној употреби дужан је да изврши адаптацију објекта у циљу задовољавања услова за испуњавање обавезе из става 1. овог члана.

(4) Орган надлежан за издавање употребне дозволе за објекте у јавној употреби издаће ову дозволу ако је испуњен услов из става 1. овог члана.

Дискриминација у вези са здравственим услугама

Члан 17.

(1) Посебно тежак случај дискриминације због инвалидности јесте свака дискриминација особа са инвалидитетом приликом пружања здравствених услуга.

(2) Дискриминацијом особа са инвалидитетом приликом пружања здравствених услуга сматра се:

1. одбијање да се пружи здравствена услуга особи са инвалидитетом због њене инвалидности;
2. постављање посебних услова за пружање здравствених услуга особама са инвалидитетом ако ти услови нису оправдани медицинским разлозима;
3. одбијање постављања дијагнозе и ускраћивање одговарајућих информација о тренутном здравственом стању, предузетим или намераваним мерама лечења и рехабилитације особи са инвалидитетом због њене инвалидности;
4. свако узнемиравање, вређање или омаловажавање особе са инвалидитетом у току боравка у здравственој установи због њене инвалидности.

*Дискриминација у вези са васпитањем
и образовањем*

Члан 18.

(1) Забрањена је дискриминација због инвалидности на свим нивоима васпитања и образовања.

(2) Дискриминација из става 1. овог члана обухвата:

1. ускраћивање пријема детета предшколског узраста, ученика, односно студента са инвалидитетом у васпитну односно образовну установу која одговара његовом претходно стеченом знању, односно образовним могућностима;
2. искључење из васпитне односно образовне установе коју већ похађа дете предшколског узраста, ученик, односно студент са инвалидитетом из разлога везаних за његову инвалидност;
3. постављање неинвалидности као посебног услова за пријем у васпитну односно образовну устано-

ву, укључујући подношење уверења о здравственом стању и претходну проверу психофизичких способности, осим ако је тај услов утврђен у складу са прописима којима се уређује област образовања.

Члан 19.

Дискриминацијом у образовању због инвалидности не сматра се:

1. провера посебних склоности деце предшколског узраста, ученика и студената, односно кандидата за упис у васпитну односно образовну установу према одређеном наставном предмету или групи предмета, њихових уметничких склоности или облика посебне даровитости;
2. организација посебних облика наставе, односно васпитања за ученике, односно децу предшколског узраста, који због недовољних интелектуалних способности не могу да прате редовне наставне садржаје, као и упућивање ученика, односно деце предшколског узраста у те облике наставе односно васпитања, ако се уписивање врши на основу акта надлежног органа којим је утврђена потреба за таквим обликом образовања ученика, односно детета предшколског узраста.

Члан 20.

Посебно тежак облик дискриминације због инвалидности јесте узнемиравање, вређање и омаловажавање инвалидног детета предшколског узраста, ученика, односно студента због његове инвалидности, када те радње врши васпитач, наставник или друго лице запослено у васпитној, односно образовној установи.

*Дискриминација у вези са запошљавањем
и радним односом*

Члан 21.

(1) Забрањено је вршити дискриминацију због инвалидности у запошљавању и остваривању права из радног односа према:

1. особи са инвалидитетом која тражи запослење;
2. пратиоцу особе са инвалидитетом који тражи запослење;
3. запосленој особи са инвалидитетом;
4. запосленом пратиоцу особе са инвалидитетом.

(2) Под особом која тражи запослење, у смислу овог закона, сматра се особа уредно пријављена служби надлежној за запошљавање у складу са законом којим се уређује запошљавање.

(3) Под пратиоцем особе са инвалидитетом, у смислу овог закона, сматра се свако лице, без обзира на сродство, које живи у заједничком домаћинству са особом са инвалидитетом и трајно јој помаже у задовољавању свакодневних животних потреба без новчане или друге материјалне накнаде.

Члан 22.

Дискриминацијом због инвалидности у запошљавању сматра се:

1. непримање у радни однос особе са инвалидитетом или пратиоца особе са инвалидитетом због инвалидности, односно због својства пратиоца особе са инвалидитетом;
2. постављање посебних здравствених услова за пријем у радни однос особе са инвалидитетом, осим ако су

посебни здравствени услови за обављање одређених послова утврђени у складу са законом;

3. претходна провера психофизичких способности које нису у непосредној вези са пословима за које се заснива радни однос;
4. одбијање да се изврши техничка адаптација радног места која омогућује ефикасан рад особе са инвалидитетом, ако трошкови адаптације не падају на терет послодавца или нису несразмерни у односу на добит коју послодавац остварује запошљавањем особе са инвалидитетом.

Члан 23.

Дискриминацијом због инвалидности у запошљавању не сматра се:

1. избор кандидата без инвалидитета који је показао најбољи резултат на претходној провери психофизичких способности непосредно везаних за захтеве радног места;
2. предузимање подстицајних мера за брже запошљавање особа са инвалидитетом у складу са законом којим се уређује запошљавање особа са инвалидитетом.

Члан 24.

Дискриминацијом због инвалидности у остваривању права из радног односа сматра се:

1. одређивање мање зараде због инвалидности запосленог, независно од радног учинка;
2. постављање посебних услова рада запосленом са инвалидитетом, ако ти услови непосредно не проистичу из захтева радног места;

3. постављање посебних услова запосленом са инвалидитетом за коришћење других права из радног односа која припадају сваком запосленом.

Члан 25.

Дискриминацијом због инвалидности у остваривању права из радног односа не сматра се награђивање запосленог према радном учинку.

Члан 26.

Посебно тежак облик дискриминације због инвалидности јесте узнемиравање, вређање и омаловажавање запосленог са инвалидитетом од стране послодавца, односно непосредно надређеног лица у радном процесу, због његове инвалидности.

Дискриминација у вези са превозом

Члан 27.

(1) Забрањено је вршити дискриминацију због инвалидности у превозу у свим гранама саобраћаја.

(2) Дискриминацијом из става 1. овог члана сматра се:

1. одбијање да се превезе путник са инвалидитетом;
2. одбијање посаде превозног средства да пружи физичку помоћ путнику са инвалидитетом ако без такве помоћи путник са инвалидитетом не може да користи превозничку услугу и ако се пружањем помоћи не угрожава безбедност саобраћаја;
3. утврђивање неповољнијих услова превоза за путнике са инвалидитетом, нарочито услова плаћања, осим у мери у којој су ти услови оправдани техничким захтевима или неопходним повећаним трошковима превоза путника са инвалидитетом.

Члан 28.

Дискриминацијом због инвалидности у превозу не сматра се:

1. организовање превоза путника са инвалидитетом превозним средствима прилагођеним потребама тих путника;
2. организовање превоза путника са инвалидитетом уз повластице за превоз тих путника.

Члан 29.

Посебно тежак облик дискриминације због инвалидности представља узнемиравање, вређање и омаловажавање путника са инвалидитетом у току путовања од стране посаде превозног средства, због његове инвалидности.

*Дискриминација у вези са брачним
и породичним односима*

Члан 30.

(1) Забрањена је свака дискриминација у остваривању права из брачних и породичних односа због инвалидности.

(2) Дискриминацијом из става 1. овог члана сматра се:

1. ускраћивање права на брак особама са инвалидитетом;
2. постављање посебних услова за склапање брака особа са инвалидитетом;
3. постављање посебних услова особама са инвалидитетом за вршење родитељског права.

(3) Дискриминацијом у вези са брачним и породичним односима због инвалидности не сматра се ускраћи-

вање или ограничавање права које је у складу са законом којим се уређују брачни и породични односи.

*Дискриминација удружења особа
са инвалидитетом*

Члан 31.

Забрањен је сваки облик дискриминације удружења особа са инвалидитетом.

Четврти део
МЕРЕ ЗА ПОДСТИЦАЊЕ
РАВНОПРАВНОСТИ ОСОБА
СА ИНВАЛИДИТЕТОМ

*Мере за подстицање оснивања служби подршке
за особе са инвалидитетом*

Члан 32.

Јединице локалне самоуправе дужне су да подстичу оснивање служби подршке за особе са инвалидитетом, ради повећавања нивоа самосталности особа са инвалидитетом у свакодневном животу и ради остваривања њихових права.

*Мере за стварање
приступачног окружења*

Члан 33.

Јединице локалне самоуправе дужне су да предузму мере с циљем да се физичка средина, зграде, јавне површине и превоз учине приступачним особама са инвалидитетом.

*Мере за обезбеђивање равноправности
пред органима јавне власти*

Члан 34.

Органи јавне власти дужни су да предузму мере за обезбеђење равноправности особа са инвалидитетом у поступцима пред тим органима.

*Мере за обезбеђивање приступа
информацијама*

Члан 35.

Органи државне управе, територијалне аутономије и локалне самоуправе надлежни за послове културе и медија дужни су да предузму мере, с циљем да се особама са инвалидитетом учине приступачним информације и комуникације путем употребе одговарајућих технологија.

Мером из става 1. овог члана сматра се нарочито дневно саопштавање информација намењених и особама са инвалидитетом одговарајућом технологијом симултаног писаног текста.

*Мере за обезбеђивање равноправности
у области васпитања и образовања*

Члан 36.

Органи државне управе, територијалне аутономије и локалне самоуправе надлежни за послове васпитања и образовања дужни су да предузму мере, с циљем да васпитање и образовање особа са инвалидитетом постане интегрални део општег система васпитања и образовања.

*Мере за обезбеђивање учешћа у културном,
спортском и верском животу заједнице*

Члан 37.

Јединице локалне самоуправе дужне су да предузму мере ради обезбеђивања равноправног учешћа особа са инвалидитетом у културном, спортском и верском животу заједнице.

Активности усмерене ка стварању једнаких могућности

Члан 38.

Сви органи државне управе, територијалне аутономије и локалне самоуправе дужни су да предузимају активности с циљем стварања једнаких могућности за особе са инвалидитетом и да у тим активностима обезбеде учешће особа са инвалидитетом и њихових удружења.

Пети део
ПОСТУПАК У СПОРУ ЗА ЗАШТИТУ
ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ ЗБОГ
ИНВАЛИДНОСТИ

Садржина овог дела закона

Члан 39.

Одредбама овог дела закона уређује се посебни парнични поступак за заштиту од дискриминације због инвалидности.

Примена закона којим се уређује парнични поступак

Члан 40.

На поступак суда који је у вези са заштитом од дискриминације због инвалидности примењују се одредбе

закона којим се уређује парнични поступак, ако овим законом није другачије одређено.

Месна надлежност

Члан 41.

У спору за заштиту од дискриминације због инвалидности месно је надлежан, поред суда опште месне надлежности, и суд на чијем подручју има пребивалиште, односно боравиште особа са инвалидитетом према којој је дискриминација извршена.

Покретање поступка

Члан 42.

(1) Поступак у спору за заштиту од дискриминације због инвалидности покреће се тужбом.

(2) Тужбу за заштиту од дискриминације због инвалидности могу поднети особа са инвалидитетом према којој је дискриминација извршена и њен законски заступник.

(3) Тужбу за заштиту од дискриминације може поднети и пратилац особе са инвалидитетом у случају да је према њему извршена дискриминација у смислу чл. 21. и 22. овог закона.

Тужбе

Члан 43.

Тужбом из члана 42. овог закона може се тражити:

1. забрана извршења радње од које прети дискриминација, забрана даљег вршења радње дискриминације, односно забрана понављања радње дискриминације;
2. извршење радње ради уклањања последица дискриминаторског поступања;

3. утврђење да је тужени према тужиоцу дискриминаторски поступао;
4. накнада материјалне и нематеријалне штете.

Ревизија

Члан 44.

У спору за заштиту од дискриминације због инвалидности ревизија је увек дозвољена.

Привремена мера

Члан 45.

(1) Особа из члана 42. ст. 2. и 3. овог закона може уз тужбу за заштиту од дискриминације због инвалидности, у току судског поступка, као и по окончању судског поступка, све док извршење не буде спроведено, захтевати да суд привременом мером забрани дискриминаторско поступање да би се отклонила опасност од насиља или већа ненадокнадива штета.

(2) У предлогу за издавање привремене мере предлагач мора учинити вероватним да је мера потребна да би се отклонила опасност од насиља због дискриминаторског поступања, спречила употреба силе или настанак ненадокнадиве штете.

(3) О предлогу за издавање привремене мере суд је дужан да одлучи у року од 48 сати од дана када је предлог примљен у суду.

Шести део КАЗНЕНЕ ОДРЕДБЕ

Члан 46.

Новчаном казном од 10.000 до 100.000 динара казниће се за прекршај удружење ако:

1. одбије особи са инвалидитетом захтев за учлањење у удружење због њене инвалидности (члан 12. став 2. тачка 1);
2. постави посебне услове за учлањење особи са инвалидитетом у удружење (члан 12. став 2. тачка 2);
3. ускрати права учлањеној особи са инвалидитетом да бира и буде бирана у органе управљања удружења, односно постави посебне услове за избор особе са инвалидитетом у органе управљања удружења (члан 12. став 2. тач. 3. и 4).

Новчаном казном од 5.000 до 50.000 динара казниће се за прекршај из става 1. овог члана и одговорно лице у удружењу.

Члан 47.

Новчаном казном од 10.000 до 100.000 динара казниће се за прекршај правно лице ако:

1. одбије да пружи услугу особи са инвалидитетом, осим ако би пружање услуге угрозило живот или здравље особе са инвалидитетом или другог лица (члан 13. став 5. тачка 1);
2. пружи услугу особи са инвалидитетом под неповољнијим условима од оних под којима се услуга пружа другим корисницима, осим ако би пружање услуге под редовним условима угрозило живот или здравље особе са инвалидитетом или другог лица (члан 13. став 5. тачка 2).

Новчаном казном од 5.000 до 50.000 динара казниће се за прекршај из става 1. овог члана и одговорно лице у правном лицу.

Новчаном казном од 5.000 до 50.000 динара казниће се за прекршај из става 1. овог члана физичко лице.

Члан 48.

Новчаном казном од 10.000 до 100.000 динара казниће се за прекршај правно лице ако поставља посебне услове за пружање здравствених услуга особама са инвалидитетом у случајевима када ти услови нису оправдани медицинским разлозима (члан 17. став 2. тачка 2).

Новчаном казном од 5.000 до 50.000 динара казниће се за прекршај из става 1. овог члана и одговорно лице у правном лицу.

Члан 49.

Новчаном казном од 10.000 до 100.000 динара казниће се за прекршај правно лице ако:

1. ускрати пријем детету предшколског узраста, ученику односно студенту са инвалидитетом у васпитну односно образовну установу која одговара његовом претходно стеченом знању, односно образовним могућностима (члан 18. став 2. тачка 1);
2. искључи из васпитне, односно образовне установе коју похађа дете предшколског узраста, ученика односно студента са инвалидитетом из разлога везаних за његову инвалидност (члан 18. став 2. тачка 2).

Новчаном казном од 5.000 до 50.000 динара казниће се за прекршај из става 1. овог члана и одговорно лице у правном лицу.

Члан 50.

Новчаном казном од 10.000 до 50.000 динара казниће се за прекршај наставник, васпитач или друго лице запослено у образовној односно васпитној установи које стално или учестано узнемирава, вређа и омаловажава ученика, студента односно дете предшколског узраста због његове инвалидности (члан 20).

Члан 51.

Новчаном казном од 25.000 до 500.000 динара казниће се за прекршај правно лице – превозник ако одбије да превезе особу са инвалидитетом (члан 27. став 2. тачка 1).

Новчаном казном од 5.000 до 50.000 динара казниће се за прекршај из става 1. овог члана и одговорно лице у правном лицу.

Новчаном казном од 10.000 до 250.000 динара казниће се за прекршај из става 1. овог члана предузетник.

Новчаном казном од 5.000 до 50.000 динара казниће се за прекршај из става 1. овог члана возно особље.

Члан 52.

Новчаном казном од 5.000 до 50.000 динара казниће се за прекршај возно особље које стално или учестано узнемирава, вређа и омаловажава путника са инвалидитетом у току путовања због његове инвалидности (члан 29).

Седми део
ЗАВРШНА ОДРЕДБА

Ступање закона на снагу

Члан 53.

Овај закон ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије“, а одредбе чл. 32. и 33. примењиваће се од 1. јануара 2007. године.